

גם יהודי שעבוד מצרים לא בקשו לשוב הביתה

העלייה שבאה עכשיו מבריה"מ היא ציונית לפחות כמו העליות הציוניות האידיאליסטיות. מוטיבציה ציונית באה מתוך מצוקה גלותית, מתוך פוגרומים, מתוך שעבוד ועבדות. כך ביציאת מצרים וכך בימינו אנו

מי אומר שהם לא

אף-על-פי שכבר קדמו לכך גלים של יציאה לפני כעשרים שנה ולפני כעשר שנים. הפעם זה שונה גם מצד הכמות, גם מצד החיפזון, גם מצד כפל הפנים של היציאה, ספק מרצון ספק מכורח, גם מצד הרקע של התרחשויות ממלכתיות מזעזעות, עם כל ה"להבדילים" הראויים, כמובן.

גם ריבוי לשונות המעשה — והוצאתי, והיצלתי, ולקחתי, וגאלתי — ריבוי שזיכנו בכוסות יין רבות (בין ארבע לחמש. אצל היהודים, איך לא, גם על כך יש מחלוקת), מעיד על עוצמת חווייה זו של גאולה כמו-כפויה עלינו, וזה ודאי מצטרף לאווירה האופפת את יציאת בריה"מ היום. לא

ישראל אלדד

שוב ושוב מתאמת הדבר: מכל אלפי הפירושים שנכתבו וממשיכים להכתב על התורה, כמעין אשר לא ייפסק, כבאר אשר לא תדלה, המציאות היתה, וכנראה גם תהיה לעולם, הטובה שבפירושים כולם. יציאת יהדות ברית המועצות, מהגלות ל"מופת", נראית בעיני רבים כמעשה ניסים ממש, כבקיעת ים (ודאי ים אדום, אלא מאי?),

העולים נשאלים על סיבת יציאתם הבהולה, והרי מעולם — עד לפני שנה בלבד — לא עלה על דעתם לעזוב, ודאי לא לישראל. או בלשון המקובלת, בייחוד בפי חלק מהציבור שלנו, אשר מטעמים שונים ומשונים מבחינתנו הציונית והישראלית איננו מאושר מהתגשמות ציונית "מפתיעה" זו, עלייתם היא עלייה חסרת מוטיבציה ציונית

ערכ. והרי אין להתעלם מכך שאף העליות האידיאליסטיות הקלאסיות: הראשונה, השנייה והשלישית, באו על רקע גלים של פוגרומים או כישלון מהפכות. אף אחת מהן לא באה מתוך רקע רגוע, מצב סטאטי, כעלייתו של אברהם אבינו, למשל, או אף כעליית חסידים ופרושים לפני הציונות, שלא לדבר על עליית יהודה הלוי.

יתירה מכך: אם נעיין במושג "מוטיבציה" עיין היטב, נמצא שלעלייה זו יש מוטיבציה אולטרא-ציונית. אם פירושה המדויק של מוטיבציה הוא כוח מניע, סיבה, אין לראות בכך צד סובייקטיבי

פוגרומים ממש, כי אם חרדה וגם לשון נבוכה מפי הבאים. העולים נשאלים על סיבת יציאתם הבהולה, והרי (בניגוד לגל העלייה מבריה"מ לפני עשרים שנה) מעולם לא היו ציונים ובקושי היו יהודים מדעת. מעולם — עד לפני שנה בלבד — לא עלה על דעתם לעזוב, ודאי לא לישראל, או בלשון המקובלת (בייחוד בפי חלק מהציבור שלנו, אשר מטעמים שונים ומשונים מבחינתנו הציונית והישראלית איננו מאושר מהתגשמות ציונית "מפ-תיעה" זו) עלייתם היא עלייה חסרת מוטיבציה ציונית...

עולים מבריה"מ היום: לכאורה מהגרים, נמלטים; ובכ"ז עולים

אין להתעלם מכך שאף העליות האידיאליסטיות הקלאסיות: הראשונה, השנייה והשלישית, באו על רקע גלים של פוגרומים או כישלון מהפכות. אף אחת מהן לא באה מתוך רקע רגוע, מצב סטאטי, כעלייתו של אברהם אבינו, למשל, או אף כעליית חסידים ופרושים לפני הציונות

בלבד. גם רצון ומניע סובייקטיבי איננו שרירותי, הוא מונע על-ידי גורמים חיצוניים בנוסף לכוחות נפשיים-פנימיים.

זאת ועוד: כמחקר הלוואי למחקר המוטיבציות של גלי עלייה ציוניים קודמים, מן העניין גם לבדוק כמה מבין היורדים לא היו לגמרי לא-ציונים, או חסרי מוטיבציות אידאיות-מוסריות בחייהם. שלא לדבר על רבבות עד מליוני אחינו בני ישראל בגלויות, כולם מלאי רוח אהבת-ציון ודתיות ככל אורחות חייהם, משמע לא מתבוללים חלילה, וה"מוטיבציה" שלהם אינה מספקת משום מה לעלייתם.

ובכל זאת, על דעת האמת הפשוטה והפרוזאית על טיבם של רבבות העולים דהיום אני חוזר וטוען: זאת היא עלייה ציונית קלאסית. שהרי המוטיבציה שהביאה את אבות הציונות (ואיני מדבר על הציונות המדינית, המעשית, הארגונית), להקים את המפעל

ציונים?

ייתכן שבהקשר לכך מן הראוי היה להניע כמה מכונים אוניברסיטאיים שלנו להסבה נושאית, קצת פחות עיסוק בפלשתינאפיה (עד כדי פלשתינומאיה) וקצת יותר מחקר בציונות ובעליות, ובמיוחד כדי לעמוד, עמוד היטב, על צד זה של תחייתנו: מה היו ה"מוטיבציות" של מרבית העולים בכל גלי העליות; מה הוא אחוז העולים החלוציים, האידיאליסטים, ומה אחוז העולים מאונס; מה היחס שבין שיבת-ציון לבין עליות מצוקה. אין חולקים על המוטיבציה הלא-כל-כך ציונית (לכאורה!) של העלייה הרביעית ("העלייה הפולנית"), או העלייה הגרמנית בעקבות עליית היטלר לשלטון, או העליות-ההעלאת מגלויות

על כל זרועותיו, היתה במפורש: המצוקה היהודית. גם הפוגרומים, גם השנאה שמאחורי הפוגרומים, גם התערערות תחושת הבטחון מן הגלויות. יש התמוטטות כלכלית, גם הזכות — כביטוי הנפלא של הרצל — להיות בעל חוטם ארוך או עקום, וכל זה לפני היטלר או סטאלין. הציונות באה למנוע סיטואציה "היטלרית" או "סטאלינית". מצוקה גלותית היא היא המוטיבציה הציונית הקלאסית. למען מצב כזה שהתהווה היום בבריה"מ נוצרה הציונות, הוקמה המדינה. לא בשביל חלוצים אי-דיאליסטיים, משוגעים, כי אם בשביל נזקקים לבית משלהם, משלנו. "משוגעים" הם אלה החשים בצורך הזה, בבעיות ההן, לפני ההתרחשויות. מטורפי-המלכות, כביטוי של אברהם שטרן-יאיר, הם הרוצים במלכות כערך לכשעצמו, גם ללא דחף חיצוני או אימה קיומית. אך עם שלם, אפילו עם סגולה, איננו זו אלא מתוך כורח.

בהקשר לכך, מן הראוי לשים לב לעובדה, שחג הגאולה שלנו הוא חג הפסח, חג של יציאה שכזאת: המונית, בחזקת יד, כמעט בעל כורחם של היוצאים (ורצונם לשוב) ולא נקבע שום חג לאומי לזכר שיבת ציון מבבל, משמע גם הנבואה ו"הכנסת הגדולה", זו המנהיגות של תקופת בית שני, לא דחו את זכרון הגאולה הכפויה ממצרים מפני השיבה הרצונית ה'ציונית' על בסיס "שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון", וה"זכרנו" לאו דווקא מחייב את שובנו (וכה אזכה לשמוע שופרו של משיח כפי ששמעתי מיהודי יקר, יורד, בפריס ומחבר ספרים על רש"י: 'רק פה בפריס אני מלא כיסופים יקרים לציון'). לגבי הגאולה לעתיד לבוא מן הראוי לשים לב להבדלים בין הנביאים. אם אצל ישעיהו וירמיהו היסוד האידאי — תשובה קודמת לגאולה, תנאי לגאולה, והגאולה בשובה ונחת וכו' וכו' — הרי אצל יחזקאל, נביא הגולה, שליט היסוד הכפייתי: על אפכם ועל חמתכם (פרק י"ט). גם חזון העצמות היבשות מורה על כגון זה.

בית ראשון היה אפוא בגדר גאולת עם שלם וארץ שלמה, אך על דרך יציאת מצרים וכיבוש הארץ, מיהושע ועד דוד, על כל פנים דרך מלחמות. בית שני היה על דרך הפוכה, חלקי עם, חלקי ארץ, עד לחשמונאים ללא מלחמות כלל, וכבר מצויות בכל ימי הבית השני גלויות רבות, ומספר הגולים גדול אף מהישוב בארץ. סיטואציה יהודית...

ומסיטואציה יהודית זו נשוב אל סיטואציה מקרה אית בסיסית: גלות מצרים והיציאה משם, וגם נשוב לאותה הנחה שבה פתחנו רשימה זו: הפסוקים והמציות מפרשים ומפרנסים זה את זה. וזה פסוק מפתח שנתרחש לו במוחשיות שכזאת, בפתח פרשת וארא: "וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב בא-ל שדי ושמי ה' לא נודעתי להם וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם את ארץ כנען את ארץ מגוריהם אשר גרו בה. וגם אני שמעתי את נאקת בני-ישראל אשר מצרים מעבידים אותם ואזכור את בריתי". ואחר-כך

מטורפי-המלכות,
כביטוי של אברהם
שטרן-יאיר, הם
הרוצים במלכות
כערך לכשעצמו,
גם ללא דחף חיצוני
או אימה קיומית.
אך עם שלם, אפילו
עם סגולה, איננו זו
אלא מתוך כורח

קודם למה, השמים או הארץ, אינני יכול שלא להזכיר אותו ויכוח מדרשי: אמר רשב"י איני יודע איך נחלקן אבות בעולם על כך, אלא למד אני "ועמדו יחדיו", שמים וארץ יחד נבראו. ועל-כן כמובן בא ה"גם", לאזן את שני המניעים. לא אחד עיקר והשני גם, כי אם שניהם בגדר גם. לא זה בלי זה.

וזה חוק כל הגאולות, אולי חוק כל המעשים הגדולים אצל הפרט ואצל הכלל. זה פשר המוטיב-ציות. יש והגורם הארצי הוא המניע, יש והגורם האיראי קובע, אך זה למראית עין: בעומק שניהם קובעים, האחד בגלוי והאחד בסמוי. משחק כוחות דיאלקטי שכזה וזה כוחו ויכולתו. זה הריאליזם שבו יש האידיאליזם בגדר הנסתר. הסמוי אך מצוי שאין מציאות בלעדיו.

בלבבות שכאלה נקבל את עולי בריה"מ. לכאורה מהגרים, נמלטים, בהיקף ההיסטורי ואישם בנפשו תיהם פנימה, אף עמוק מראיתם ומודעותם, הם עולים.

נסב עימם ל"סדר", לסדרים שלנו. לרובם זה אולי "סדר" פסח ראשון, לנו — מעין איור חי להגדת קדומים.

אלו ארבע או חמש לשונות הגאולה שהוזכרו לעיל. יש ודאי קשר עמוק בין הנושא — קיום השבועה והגאולה — לבין האבחנה בין אל-שדי והשם המפורש ביחס לאבות, אך לא נעמוד כאן על כך וזה לתחום הסוד. על דרך הדרש ודאי אפשר לדרוש אקטואליות: למה ההטעמה לשבועה לשלושת הא-בות? במפורש — על-פי הנדרש, נדרש תרתי משמע. לא די בשבועה לאברהם שהיא תחייב גם לגבי ישמעאל ולא די בשבועה ליצחק שתחייב ירושה בארץ גם לעשיו. ורק צירוף שלושת האבות מייחד את הארץ לנו. אך עיקר דברינו ברשימה זו, ועל רקע גל יציאת מצרים של ימינו, מוקדש לשני ה"גמים" שבפסוקים. על דרך "גם" לרבות בנו.

מפני שהדיבור הוא למשה, לנביא, ולאחר מעמד הסנה, המוטיבציה האידיאית היא המובאת בראש (במימד זה, במעמד זה שמים קדמו לארץ על דרך בית שמאי) וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם וגו'. הכוח המניע את השליחות לפרעה להוציא את העם ממצרים הוא הכוח הרוחני, הברית, השבועה, ועל-כן גם חשיבות המטרה: לא ההוצאה מן, כי אם ההוצאה אל ארץ כנען, והשבועה האלוהית היא כמובן הקובעת.

ואולם — אם רק השבועה האלוהית, אם רק זכרון-האבות, מושג נחלת-האבות, אין לך גאולה לעם זה. עובדה היא: בכל שנות גלות מצרים, מאז קבורתו של יעקב, אין זכר לכך שהעם מזכיר את ארץ האבות, מעלה על דעתו לשוב הביתה. אין זכר! אף לא בימי השעבוד החמור ביותר. יש מי שהבטיח לתת להם את הארץ. אין עם שירצה לשוב אליה, אולי אף נעלמה מהזכרון. והרי לא רחוק הוא ממצרים, לא מעבר לימים.

ועל כן: וגם אני שמעתי את נאקת בני-ישראל. נאקה. לא שום תפילה ורצון לשוב לארץ אבותיהם. רק נאקה מן העבודה הקשה. על-כן אותו "גם" מכריע. לא די בשבועה, לא די באידאה ובחלום המרחפים בשמים או אף בשמי השמים רחוק כל-כך. ללא שעבוד מצרים אין נאקת בני-ישראל ואין יציאת מצרים.

יתירה מכן, המלים "ואזכור את בריתי" באות כביכול כרמז (והרי בדרך פרד"ס אנו הולכים) לכך שהנאקה של בני-ישראל היא כמו מזכירה לו לא-לונה האבות את הברית. כביכול זקוק לנאקה זו מלמטה כדי להזכירו. כמו אישור לדעת בית הלל באותו ויכוח מה נברא בתחילה, ארץ או שמים. על-פי זה מסתבר כי ארץ נבראה תחילה. המניע הארצי הוא שקובע.

אתה שומע את הפתיחה של אותה תקבולת: וגם הקימותי את בריתי אתם... דווקא אותו ו"ו שב"וגם" ראשון זה. לא, לא די בנאקה אם כי אין בלעדיה. אותה מידה עצמה אין בלעדי הברית, השבועה, האידיאה, או אם תרצה אין בלי היסוד הכמעט ניסי, כי מעל לטבע.

ואם כבר נמצאה פה אנלוגיה לוויכוח העקרוני מה

עלייה מבריה"מ (שנת '74): אז הם דווקא נחשבו ציונים